

Lausunto

28.05.2026

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Esitys on tavoitteidensa osalta kannatettava. Sosiaalihuoltolain selkeyttäminen, sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen aseman täsmentäminen, asiakasprosessien sujuvoittaminen sekä päällekkäisen työn vähentäminen ovat tarpeellisia uudistuksia. Ne tukevat sosiaalihuollon ammatillista perustaa, palvelujen parempaa yhteensovittamista ja asiakkaan oikea-aikaista tukea.

Kannatettavaa on myös pyrkimys vahvistaa ennaltaehkäisevää työtä, parantaa palvelujen kohdentumista ja vähentää hallinnollista kuormitusta. Tämä on tärkeää tilanteessa, jossa hyvinvointialueilla on suuria henkilöstö- ja talouspaineita.

Esityksen kannatettavuus edellyttää silti täsmennyksiä. Asiakkaan oikeusturva, oikeus sosiaalityöntekijän osaamiseen, asiakassuunnitelman laatimisen perusteet, rakenteinen kirjaaminen ja hyvinvointialueiden yhdenmukainen toimeenpano on varmistettava. Ilman näitä uudistus ei välttämättä saavuta tavoitteitaan yhdenvertaisista, laadukkaista ja vaikuttavista sosiaalipalveluista.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Ehdotukset vastaavat esityksen tavoitteita osittain. Esityksen tavoitteet ovat kannatettavia, koska ne pyrkivät selkeyttämään sosiaalihuoltolakia, vahvistamaan oikea-aikaista tukea, vähentämään päällekkäistä hallinnollista työtä sekä täsmentämään sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen asemaa. Ehdotukset sisältävät useita tavoitteita tukevia ratkaisuja, erityisesti sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen määrittelyn sosiaalihuollon ammatilliseksi asiantuntijatyöksi sekä pyrkimyksen vähentää päällekkäisiä suunnitelmia ja asiakirjoja.

Tavoitteiden toteutuminen jää silti epävarmaksi. Sääntely ei kaikilta osin selkeytä asiakkaan oikeutta sosiaalityöhön, sosiaaliohjaukseen, asiakassuunnitelmaan eikä sosiaalityöntekijän vastuuseen vaativissa asiakastilanteissa. Hallintopäätösten poistaminen keventää menettelyä, mutta heikentää asiakkaan oikeusturvan näkyvyyttä, ellei asiakkaan oikeuksia, vastuita ja muutoksenhakukelpoisia ratkaisuja määritellä tarkemmin.

Ehdotusten toimeenpano edellyttää valtakunnallista ohjausta, riittäviä henkilöstöresursseja, rakenteisen kirjaamisen yhteisiä periaatteita sekä selkeitä työnjaon kriteerejä. Ilman näitä uudistus lisää alueellista vaihtelua ja riskiä siitä, että paljon tukea tarvitsevat asiakkaat jäävät ilman oikea-aikaista sosiaalityön osaamista. Näin arvioituna ehdotukset tukevat esityksen tavoitteita, mutta tarvitsevat täsmennyksiä, jotta tavoitteet toteutuvat asiakkaiden yhdenvertaisuuden, oikeusturvan ja palvelujen vaikuttavuuden näkökulmasta.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

5 a § on osittain kannatettava. On perusteltua, että erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan asema kootaan omaan säännökseen ja asiakkaan neuvontaan, ohjaukseen, edun arviointiin, palvelujen toteutumiseen ja henkilökohtaiseen kohtaamiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

Esitys jää kuitenkin puutteelliseksi sosiaalityön ydintehtävän, asiakasohjauksen ja tehtävarakenteen näkökulmasta. Nykyisessä sosiaalihuoltolaissa erityisen tuen käsite on käytännössä toiminut ammatillisena ja organisatorisena rajapintana sille, milloin asiakkaan tilanne edellyttää sosiaalityöntekijän vastuuta ja milloin sosiaaliohjaus on riittävää. Esitys ei riittävällä tavalla määrittele, kuka arvioi erityisen tuen tarpeen, milloin asiakas ohjataan sosiaalityöntekijälle ja milloin omatyöntekijän tai asiakasprosessin vastuu kuuluu sosiaalityöntekijälle.

Pykälää tulee täsmentää siten, että sosiaalityöntekijän vastuu määritellään ainakin monialaisissa ja pitkäkestoisissa tuen tarpeissa, suojelutarpeessa, vaikeassa toimintakyvyn alenemassa, pitkäaikaisen sairauden tai vamman aiheuttamissa tuen tarpeissa, sosiaalijuridisesti vaativissa tilanteissa, palvelujen yhteensovittamista edellyttävissä asiakasprosesseissa sekä tilanteissa, joissa asiakkaan oikeuksien toteutuminen on vaarassa ilman sosiaalityön ammatillista vastuuta.

Ilman tätä täsmennystä pykälä jättää hyvinvointialueille liikaa tulkintavaltaa. Se lisää alueellisten käytäntöjen vaihtelua ja riskiä, että vaativat asiakasprosessit siirtyvät sosiaaliohjaukseen ilman riittävää sosiaalityön tukea. Asiakkaan näkökulmasta suurin riski liittyy oikea-aikaiseen ohjautumiseen. Erityistä tukea tarvitseva asiakas ei aina kykene itse vaatimaan oikeaa palvelua, arvioimaan palvelujen riittävyyttä tai toimimaan palvelujärjestelmässä ilman vahvaa ammatillista tukea.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Kyllä. Erillinen 10 a § on kannatettava. Se vahvistaa sosiaalihuollon ennalta ehkäisevää tehtävää ja tuo sosiaalihuollon asiantuntemuksen nykyistä paremmin osaksi hyvinvoinnin edistämistä. Pykälä tukee myös sosiaalihuollon väestö- ja yhteisötasoista tehtävää, ei pelkästään yksilöasiakkaisiin kohdentuvaa palvelutyötä.

Pykälän vahvuutena on, että se antaa sosiaalihuollolle selkeämmän aseman hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Sosiaalihuollolla on erityinen kyky tunnistaa arjen selviytymiseen, asumiseen, toimeentuloon, osallisuuteen, väestösuhteisiin ja eriarvoisuuteen liittyviä ilmiöitä. Tämä tieto jää liian usein yksittäisten asiakasprosessien sisälle. 10 a § vahvistaa perustaa sille, että sosiaalihuollon tieto nousee osaksi hyvinvointialueen ja kuntien suunnittelua, päätöksentekoa ja vaikuttamistyötä.

Pykälää tulee silti täsmentää rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Hyvinvoinnin edistäminen ei saa jäädä yleiseksi tavoitteeksi. Sen tueksi tarvitaan selkeät vastuut, riittävät resurssit, seuranta ja yhteys hyvinvointialueen sekä kuntien yhteisiin HYTE-rakenteisiin.

Erityisesti tulee vahvistaa sosiaalihuollon ilmiöpohjaista tiedontuotantoa. Sosiaalityössä tunnistetaan varhain asumiseen, toimeentuloon, osallisuuteen, yksinäisyyteen, lapsiperheiden kuormitukseen ja palvelujen ulkopuolelle jäämiseen liittyviä ongelmia. Näiden ilmiöiden tulee siirtyä johdon, kuntien, järjestöjen ja päätöksentekijöiden käyttöön. Tämä tieto tulee kytkeä hyvinvointikertomukseen, päätösten vaikutusten arviointiin ja palvelujen kehittämiseen. Muuten sosiaalityö korjaa myöhemmin ongelmia, joihin olisi pitänyt vaikuttaa jo yhdyskuntasuunnittelussa, asumispolitiikassa, työllisyyspalveluissa, sivistyspalveluissa ja järjestöyhteistyössä.

10 a §:ää tulisi täydentää niin, että sosiaalihuollon ennalta ehkäisevien toimien toteutumista, riittävyyttä ja vaikutuksia seurataan osana hyvinvointikertomusta. Samalla lain perusteluissa tulisi kuvata selkeämmin suhde rakenteelliseen sosiaalityöhön ja yhteisösosiaalityöhön.

Näin pykälä vahvistaisi sosiaalihuollon roolia hyvinvoinnin edistämisessä, antaisi osallisuudelle vahvemman perustan ja tukisi vaikuttamista niihin rakenteisiin, joissa sosiaaliset ongelmat syntyvät.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotukset ovat tavoitteiltaan kannatettavia, mutta eivät nykyisessä muodossaan riittävän täsmällisiä toimeenpanoa varten. Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen aseman vahvistaminen sosiaalihuollon ammatillisena asiantuntijatyönä on perusteltua. Myönteistä on, että sosiaalityö ja sosiaaliohjaus tunnustetaan sosiaalihuollon perustaksi ja ydintoiminnaksi. Esityksen mukaan ne eivät jatkossa olisi erillisiä palveluja eikä niistä tehtäisi hallintopäätöstä. Tämä keventää menettelyä, mutta samalla muuttaa asiakkaan oikeusturvan ja asiakasohjauksen rakennetta.

Suurin epäselvyys liittyy työnjakoon. Esitys ei määritä riittävän tarkasti, millä perusteella asiakas ohjautuu sosiaalityöntekijälle, sosiaaliohjaajalle tai molempien työskentelyn piiriin. Nykyisessä laissa erityisen tuen tarve on toiminut käytännössä työnjaon välineenä. Sen perusteella on tunnistettu tilanteita, joissa asiakkaan asia edellyttää sosiaalityöntekijän vastuuta. Jos tätä yhteyttä puretaan, tilalle tarvitaan täsmälliset kriteerit. Muutoin ratkaisu jää hyvinvointialueiden, yksiköiden tai yksittäisten työntekijöiden tulkinnan varaan.

Ehdotuksessa olisi perusteltua pitäytyä erityisen tuen tarpeen määrittelyssä ja vahvistaa sen työnjaollista merkitystä. Lakiin tai vähintään perusteluihin tulisi kirjata, milloin asiakkaan tilanne edellyttää sosiaalityöntekijän vastuuta. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa asiakkaalla on pitkäkestoinen tai kasautunut tuen tarve, suojelun tarve, vaikea elämäntilanne, laaja palvelukokonaisuus, oikeudellista harkintaa edellyttävä asia, monialaisen yhteistyön tarve tai riski jäädä ilman tarpeenmukaista tukea.

Sosiaaliohjaus määrittellään esityksen nykytilakuvauksessa yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvonnaksi, ohjaukseksi ja tueksi palvelujen käytössä sekä eri tukimuotojen yhteensovittamiseen liittyväksi työksi. Sen tavoitteena on edistää hyvinvointia ja osallisuutta vahvistamalla elämönhallintaa ja toimintakykyä. Esityksessä todetaan myös, ettei laissa ole säädetty sosiaaliohjauksen palvelukohtaisia saamiskriteerejä eikä sosiaaliohjausta toteuttavan ammattihenkilön pätevyydestä, vaikka käytännössä tehtävä on usein mielletty sosionomikoulutuksen saaneiden työksi.

Tämä määrittely ei vielä riitä työnjaon perustaksi. Sosiaaliohjaus on välttämätön osa sosiaalihuollon asiakastyötä. Sitä ei silti tule käyttää korvaamaan sosiaalityöntekijän osaamista tilanteissa, joissa tarvitaan vaativaa sosiaalista arviota, asiakkaan edun punnintaa, oikeudellista harkintaa, suojelutarpeen arviointia tai palvelukokonaisuuden vastuullista johtamista.

Ehdotukset ovat toteutettavissa vain, jos toimeenpanoon liitetään valtakunnalliset asiakasohjauksen ja työnjaon kriteerit, yhteiset kirjaamiskäytännöt, henkilöstön koulutus sekä seuranta siitä, toteutuuko sosiaalityöntekijän työpanos niiden asiakkaiden kohdalla, joiden tilanne sitä edellyttää. Ilman näitä täsmennyksiä uudistus lisää alueellista vaihtelua ja heikentää asiakkaiden yhdenvertaisuutta juuri vaativissa asiakastilanteissa.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Vaatii muutoksia ennen lain hyväksymistä. Lapsen edun ensisijaisuuden velvoittavuus ei saa vaarantua lakiuudistuksessa.

Ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta on pääosin selkeä ja perustuu tarkoituksenmukaiseen tavoitteeseen vahvistaa varhaista tukea ja ehkäistä perheiden ongelmien kasautumista. Palvelukokonaisuus kokoaa eri tukimuotoja yhteen, mikä voi selkeyttää palvelujärjestelmää sekä asiakkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Muutokseen sisältyy tulevassa nykyinen 29 §:n mukainen kasvatusta- ja perheneuvonta, joka on aidosti ollut perheille varhaisen tuen ja ennaltaehkäisevä palvelu, jonne perhe on voinut ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä. Tässä vaiheessa ei ole tietoa tulevasta, miten palvelu mukautuu uuteen palvelukokonaisuuteen. Uhkana on, että lakisääteisyys poistuu kasvatusta- ja perheneuvolan toiminnasta, vuosikymmenten aikana syntynyt työ perheiden ja vanhemmuuden tukemiseksi, katoaa. Kasvatusta- ja perheneuvoloissa on moniammatillinen organisaatio jo valmiina, tätä ei pidä rikkoa.

Palvelujärjestelmässä on yhtäaikaan tapahtumassa muutoksia kolmannen sektorin palveluihin. On myös huomioitava, että kunnat järjestävät ja yhteensovittaa kunnassa horisontaalisella tasolla osana lakisääteisiä tehtäviään matalan kynnyksen, saavutettavissa olevia palveluita. Osana kunnan järjestämistä palveluihin sisältyy laajasti sosiaalinen vastuu esim. harrastamisen Suomen malli, etsivä työ, etc (varhaiskasvatusta, opetus, nuorisotyö, työllisyys, kaavoitus ja maankäyttö etc). Tämä edellyttää tehtävien tarkastelua kokonaisuutena. Ennaltaehkäisevän työn toteuttajat vähenevät, mikä tarkoittaa matalan kynnyksen palveluiden supistumista kokonaisuudessaan. Asiakkaiden tarpeisiin vastaavat palvelut heikkenevät.

Ehdotuksen tavoitteena on siirtyä lakisääteisestä palveluvalikosta kokonaisvaltaisempaan lapsiperhepalveluun. Nykyisellään noin 50 000 perhettä käyttää kasvatusta- ja perheneuvolan palvelua vuosittain. Mikäli perheet eivät pääse ajoissa varhaisen tuen palveluihin, perheiden ongelmat voivat kasvaa ja kasautua. Kasvatusta- ja perheneuvonnan lakisääteisyys poistuu, hyvinvointialueet saattavat säästöpainetta luopua matalan kynnyksen varhaisen tuen palvelusta. Tämä voi eriarvoistaa hyvinvointialueiden välillä palveluiden saatavuutta ja vaarantaa asiakkaiden yhdenvertaiset palvelut valtakunnallisesti.

Taloudellisen tuen kytkeminen osaksi sosiaalihuollon palvelua on perusteltua, sillä se mahdollistaa joustavamman ja yksilöllisemmän tuen perheiden kokonaistilanteeseen.

Toteutettavuuden kannalta ehdotus edellyttää kuitenkin selkeää ohjeistusta soveltamiskäytännöistä, erityisesti myöntämisperusteiden, päätöksenteon ja palvelun suhteen muihin etuuksiin ja palveluihin. Tämä vaatii myös käsitteiden uudelleen määrittelyä. Konkretisointi puuttuu kaikissa lakiesityksen kohdissa. Ennaltaehkäiseviä palveluiden vahvistamisen ja varhainen tuki jää määrittelemättä ja konkretisoimatta. Työn täytyy edelleen olla suunnitelmallista ja tavoitteellista. Asiakassuunnitelman laatiminen turvaa asiakkaiden tasavertaisen kohtelun hyvän hallintotavan mukaisesti. Hyvinvointialueille tulee varmistaa riittävät resurssit sekä yhtenäiset tulkinnat, jotta palvelu toteutuu yhdenvertaisesti koko maassa.

Lisäksi on tärkeää huolehtia kirjaamisen, tiedonkulun ja moniammatillisen yhteistyön toimivuudesta, jotta uusi lapsiperhepalvelu ja siihen liittyvä taloudellinen tuki ovat aidosti vaikuttavia ja hallinnollisesti sujuvia.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ei kokonaisuudessaan. Ehdotus sisältää perusteltuja tavoitteita, mutta sen toimeenpanokelpoisuudessa on useita rakenteellisia heikkouksia, jotka on syytä korjata ennen lain hyväksymistä. Ilman näitä täsmennyksiä on olemassa merkittävä riski, että palvelun sisältö, saatavuus ja laatu vaihtelevat alueittain, eikä asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu toteudu.

Kohderyhmämäärittely jää tulkinnanvaraiseksi. Palvelu on suunnattu "vaikeasti työllistyville tai työvoiman ulkopuolella oleville työikäisille henkilöille", mutta käytännön rajanveto suhteessa työvoimaviranomaisen palveluihin ja kuntoutukseen jää epäselväksi. Esitys korostaa palvelun viimesijaisuutta, mutta ei tarjoa kriteerejä sille, milloin muut palvelut on katsottava riittämättömiksi. Tämä johtaa todennäköisesti alueellisesti epäyhtenäisiin ratkaisuihin ja asiakkaiden pompotteluun palvelujärjestelmässä.

Velvoittavuuden logiikka on sekava. Palvelu on pääsääntöisesti vapaaehtoinen, mutta muuttuu velvoittavaksi, kun se sisällytetään monialaiseen työllistymissuunnitelmaan – edellyttäen lisäksi, ettei asiakkaalle ole asetettu työnhakuvelvoitetta. Tämä kytkentä on vaikeaselkoinen sekä asiakkaille että ammattilaisille, eikä esityksessä selitetä riittävästi, miten velvoittavuuden edellytykset käytännössä arvioidaan ja kuka niistä päättää. Vapaaehtoisuuden korostuminen voi käytännössä johtaa siihen, että osa kaikkein haavoittuvimmista asiakkaista jää palvelujen ulkopuolelle.

Sisältösääntely on liian väljää yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Esitys jättää palvelun toteutusmuodot ja menetelmät kokonaan hyvinvointialueiden harkintaan. Vaikka joustavuus on periaatteessa kannatettavaa, nykyinen sosiaalinen kuntoutus on jo nyt toteutunut erittäin epätasaisesti eri alueilla – STM:n oman selvityksen mukaan vähiten toteutetaan juuri

kuntoutusneuvontaa ja -ohjausta, joka on palvelun ydintehtävä. Ilman vähimmäissisältövaatimuksia uusi palvelu uhkaa periytyä samankaltaisine ongelmineen, eikä asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu toteudu.

Osallisuustavoite jää työllistymislogiikan varjoon. Esitys tunnustaa, että osalle asiakkaista tavoitteena on muu osallisuus kuin työllistyminen. Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu yhteisöön, tulee kuulluksi ja voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Se on ihmisen perustarve, joka kietoutuu tiiviisti terveyteen ja hyvinvointiin. Osallisuuden kokemus vahvistaa tutkitusti sekä psyykkistä että fyysistä terveyttä, ja toisaalta hyvä terveys mahdollistaa aktiivisemmän osallistumisen arkeen. Pykäläteksti ja perustelut painottavat kuitenkin toistuvasti työllistymistä ensisijaisena tavoitteena. Tämä luo käytännön paineita ohjata palvelua työllistymislähtöisesti myös niille asiakkaille, joille se ei ole realistinen tai ajankohtainen tavoite, ja saattaa johtaa siihen, että palvelun ulkopuolelle rajautuu juuri kaikkein haavoittuvimpia henkilöitä. Kokonaisuutena jää epäselväksi, mitä osallisuuden tuen palvelu konkreettisesti sisältää, kuinka velvoittavaa se voi olla ja miten varmistetaan, ettei tarvittava tuki jää toteutumatta.

Siirtymäjärjestelyt ovat riittämättömät. Palvelu korvaa samanaikaisesti kuntouttavan työtoiminnan, sosiaalisen kuntoutuksen sekä vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan ja työtoiminnan. Yhteen palveluun yhdistettävien kohderyhmien tarpeet ovat hyvin erilaisia, eikä esityksessä osoiteta, miten hyvinvointialueet varmistavat nykyisten asiakkaiden palvelujen jatkuvuuden siirtymävaiheessa. Tähän on lisättävä velvoittava seurantavelvoite.

Ehdotus on tavoitteiltaan ymmärrettävä, mutta sellaisenaan se siirtää liikaa harkintavaltaa hyvinvointialueille ilman riittäviä takeita palvelun sisällöstä, saatavuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Ennen hyväksymistä esitykseen tulisi lisätä palvelun vähimmäissisältöä koskevat säännökset, selkeyttää viimesijaisuuden kriteerit sekä vahvistaa siirtymävaiheen asiakasturva.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

Psykososiaaliset menetelmät ovat sosiaalityössä tarpeellisia työvälineitä, mutta sosiaalityötä ei tule määritellä terapiatakuun mukaisten menetelmien yleiseksi toteuttajaksi. Sosiaalityössä tarvitaan psykososiaalisen työn taitoja, kohtaamista, vuorovaikutusta ja menetelmällistä osaamista. Menetelmien käyttö on perusteltua silloin, kun ne tukevat sosiaalityön omaa tehtävää: asiakkaan tilanteen arviointia, sosiaalisen tuen rakentamista, palvelujen yhteensovittamista ja oikeuksien toteutumista. Hyvinvointialueen tulee määrittää palvelukohtaisesti, missä menetelmiä käytetään, millä kriteereillä asiakas ohjautuu palveluun ja millä koulutuksella työntekijä menetelmää toteuttaa. Menetelmällinen psykososiaalinen tuki ei saa korvata terveydenhuollon vastuulle kuuluvaa mielenterveyden hoitoa eikä kaventaa sosiaalityötä terapiatyön toteuttamiseksi. Esityksen perusteluissa todetaan samansuuntaisesti, että sosiaalihuollon psykososiaalinen tuki ei ole mielenterveyden häiriön hoitoa, vaan sen tehtävänä on tukea psykososiaalista hyvinvointia vahvistavia tietoja ja taitoja.

Sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida asiakkaan kokonaistilanne, tunnistaa sosiaalihuollon ja terveydenhuollon rajapinta, sovittaa palvelut yhteen ja turvata asiakkaan oikeudet. Menetelmät tukevat tätä työtä, jos ne vahvistavat asiakkaan ymmärtämistä, vuorovaikutusta ja tavoitteellista työskentelyä. Ne eivät saa kaventaa sosiaalityötä terapiatyön suorittamiseksi.

Tämä raja on tärkeä myös sosiaalityön profession näkökulmasta. Aiemmat kokemukset päihde- ja mielenterveyspalveluista osoittavat riskin, jossa sosiaalityön oma tehtävä häviää, jos työ määrittyy liiksi terapeuttien menetelmien kautta. Sosiaalityön lisäarvo on sosiaalisten ongelmien, oikeuksien, palvelujärjestelmän, elinolojen ja arjen kokonaisuuden arvioinnissa.

**9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4)
Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?**

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotukset ovat tavoitteiltaan perusteltuja, mutta nykyisessä muodossaan liian väljiä. Sosiaalihuollon alkuvaiheen sujuvoittaminen on kannatettavaa. Asiakkaan avun saamista ei pidä sitoa tarpeettoman raskaaseen arviointi- ja kirjaamisprosessiin. Neuvonnan, ohjauksen ja nopean ensiarvion vahvistaminen parantaa palveluihin pääsyä, jos vastuut, kirjaaminen ja jatko-ohjaus määritellään täsmällisesti.

Esityksen suurin epäselvyys koskee rajaa yleisen neuvonnan, asiakaskohtaisen ohjauksen, vireilletulon ja tuen tarpeen arvioinnin välillä. Lain perusteluissa todetaan, ettei pelkkä ohjaus, neuvonta tai yhteydenoton ensivaiheen arvio vielä aloita sosiaalihuollon asiakkuutta. Asiakkuus alkaisi vasta, kun yhteydenoton perusteella aloitetaan tuen tarpeen arviointi, sosiaalityö, sosiaaliohjaus tai sosiaalipalvelu. Tämä raja on hallinnollisesti ymmärrettävä, mutta se tarvitsee tarkemmat kriteerit asiakkaan ja työntekijän oikeusturvan turvaamiseksi.

Toteuttamisen kannalta ongelmana on dokumentointi. Sosiaalihuollon alkuvaiheessa tehdään asiakkaan oikeuksiin vaikuttavia ratkaisuja: annetaan ohjausta, arvioidaan asian kiireellisyyttä, päätetään siirtykö asia arviointiin tai ohjataan asiakas muualle. Näiden ratkaisujen tulee jäädä näkyviksi silloin, kun kyse ei ole pelkästä yleisestä neuvonnasta. Muuten asiakas jää helposti hallinnolliseen välitilaan, jossa palveluihin pääsy, ratkaisun perustelut ja jatko-ohjaus jäävät epäselviksi.

Ehdotukset eivät ole kaikilta osin toteuttamiskelpoisia ilman valtakunnallista toimeenpano-ohjausta. On määriteltävä, mitä kirjataan, milloin kirjataan, kuka kirjaa ja millä rakenteella kirjataan. Tämä koskee ainakin yhteydenottoa, ilmoitusta, ensiarviota, vireilletuloa, neuvontaa, ohjausta ja tuen tarpeen arviointia. Esityksessä tunnistetaan, että neuvonnan ja ohjauksen kirjaaminen ennen varsinaista asiakkuutta edellyttää tietojärjestelmämuutoksia, Sosmeta-rakenteiden päivitystä, Kanta-muutoksia ja henkilöstön koulutusta.

Tuen tarpeen arvioinnin ammatillinen vastuu jää liian avoimeksi. Aikuisten palveluissa tulee täsmentää, milloin arvioinnista vastaa sosiaalityöntekijä. Tämä on tarpeen tilanteissa, joissa asiakkaalla on laaja-alainen, pitkäaikainen, toistuva, monialainen tai oikeudellisesti vaativa tuen tarve. Aikuisssosiaalityössä arviointi liittyy usein asumiseen, toimeentuloon, mielenterveyteen, päihteisiin, väkivaltaan, toimintakykyyn ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijän osaaminen ei ole lisätuki, vaan asianmukaisen arvioinnin edellytys.

Ehdotus voi myös hämärtää sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen työnjakoa. Hyvinvointialueille jää laaja harkinta alkuvaiheen arvioinnin järjestämiseen. Ilman tarkempia kriteereitä riskinä on portinvartijamalli, jossa sosiaaliohjaus arvioi pääsyn sosiaalityöhön myös vaativissa asiakastilanteissa. Tämä heikentäisi sosiaalityön asiantuntijuuden käyttöä ja asiakkaiden yhdenvertaista pääsyä tarpeenmukaiseen palveluun.

Lausunnossa on perusteltua todeta, että ehdotukset edellyttävät täsmentämistä ennen lain hyväksymistä. Lakiin tai sen perusteluihin tulee kirjata vähintään: 1) raja yleisen neuvonnan, asiakaskohtaisen ohjauksen, vireilletulon ja tuen tarpeen arvioinnin välillä, 2) alkuvaiheen kirjaamisen vähimmäissisällöt ja vastuut, 3) Sosmeta-rakenteiden päivitys ennen toimeenpanoa, 4) tilanteet, joissa tuen tarpeen arvioinnista vastaa sosiaalityöntekijä, 5) menettely, jolla asiakkaalle annetaan tieto arvioinnista, perusteluista ja jatko-ohjauksesta silloin, kun asiakkuutta ei aloiteta.

Kokonaisarviona ehdotukset eivät ole nykyisessä muodossaan riittävän selkeitä eivätkä kaikilta osin toteutettavissa. Sujuvoittamisen tavoite on oikea, mutta sääntely jättää liikaa avoimeksi. Ilman tarkempaa ohjausta muutos heikentää asiakkaiden yhdenvertaisuutta, oikeusturvaa, työntekijöiden vastuukysymysten selkeyttä, rakenteista kirjaamista ja sosiaalihuollon tiedolla johtamista.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotukseen sisältyy merkittävä riski, jos asiakassuunnitelman laatiminen jätetään viranomaisen harkinnan varaan tilanteessa, jossa asiakasmäärät ovat suuria ja työ on kuormittunutta. Tällöin suunnitelman tekeminen alkaa riippua asiakkaan tarpeen ohella työntekijän ajankäytöstä, paikallisista käytännöistä ja organisaation resursseista. Tämä heikentää asiakkaiden yhdenvertaisuutta, kasvattaa tuen tarpeen aliarvioinnin riskiä ja voi johtaa tilanteisiin, joissa paljon tukea tarvitsevat asiakkaat jäävät ilman kokonaisvaltaista suunnittelua.

Asiakassuunnitelma on keskeinen väline palvelujen yhteensovittamisessa, vastuiden selkiyttämisessä ja asiakkaan oikeusturvan turvaamisessa. Sääntelyä tulisi täsmentää siten, että suunnitelman

laatiminen ei käytännössä kavennu resurssisyistä vaan perustuu selkeisiin, valtakunnallisesti yhdenmukaisiin kriteereihin.

Laadittu asiakassuunnitelma tuo tavoitteellisen työn näkyväksi ja merkitykselliseksi myös asiakkaalle. Asiakirjasta käy ilmi asiakkaan tilanteen kokonaisuuden hahmottaminen ja vastuiden jako eri toimijoiden välillä. Aiemmin sosiaalityötä on kritisoitu siitä, että työ ei ole tavoitteellista. Kirjattu ja sen mukaan toteutettu asiakassuunnitelma tekee työstä tavoitteellista, sitä voi seurata ja on kaikille näkyvää. Tämä vaikeutuu, jos suunnitelmaa ei ole. Ilman asiakassuunnitelmaa voi olla vaarana, että asiakkaan tilanteesta ei synny kokonaiskuvaa. Tällä hetkellä ei ole tietoa, mitkä seikat asiakassuunnitelmasta kevennetään, jolloin ei voi hahmottaa mitä tietoja pidetään oleellisina asiakkaan tilanteen kannalta. Tämä voi heikentää palvelun laatua.

Omatyöntekijämallin vahvistaminen tukee asiakkaan jatkuvaa ja kokonaisvaltaista tukemista. Ehdotukset selkeyttävät vastuita ja parantavat asiakkaan oikeusturvaa, kun yksi nimetty ammattilainen vastaa palvelukokonaisuuden koordinoinnista. Ehdotuksen mukaan omatyöntekijä voi olla muukin kuin sosiaalihuollon ammattihenkilö. Sosiaalisen näkökulman turvaaminen tulee huomioida, vaikka ammattihenkilönä toimisi toisen ammattiryhmän edustaja.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus on kannatettava, mutta poikkeamismahdollisuuden liikkumavara on liian suuri.

Ehdotus erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoituksesta on lähtökohdiltaan selkeä ja kannatettava, sillä se vahvistaa lapsen oikeutta saada riittävää, laadukasta ja oikea aikaista sosiaalityötä.

Poikkeamismahdollisuus mitoituksesta on tärkeä, mutta suunniteltu liikkumavara on liian suuri. Siihen liittyy riski, jossa tilapäiseksi tarkoitettu ratkaisu muuttuu pysyväksi tai toimii keinona kiertää mitoitusta.

Ehdotettu asiakasmitoitus mukailee lastensuojelun sosiaalityössä jo voimassa olevaa mitoitusta ja perustuu tavoitteeseen turvata lapsen edun toteutuminen, sosiaalityön laatu sekä työntekijän mahdollisuus tehdä vaativaa ja suunnitelmallista työtä. Asiakasmitoituksen sääntely tuo näkyväksi työn vaativuuden ja tukee sosiaalityön laatua, työn suunnitelmallisuutta sekä lapsen ja perheen tilanteen kokonaisvaltaista arviointia. Ehdotus edistää myös lapsen edun toteutumista ja yhdenvertaisia palveluja valtakunnallisesti.

Toteuttamiskelpoisuuden osalta asiakasmitoituksen noudattaminen edellyttää kuitenkin riittäviä henkilöstöresursseja ja sosiaalityöntekijöiden saatavuuden turvaamista kaikilla hyvinvointialueilla. Erityistä huomiota tulee kiinnittää alueellisiin eroihin, rekrytointihaasteisiin sekä mitoituksen ja tehtävärakenteen yhteensovittamiseen. Lisäksi on huomioitava, että asiakasmitoituksen

liikkumavarasta ei tule uutta pysyvää mitoitusta ja liikkumavaralla ei paikata puuttuvaa henkilöstöresurssi.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

Ehdotettua omatyöntekijää koskeva sääntely on ongelmallinen muiden kuin erityistä tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta. Ehdotuksessa sosiaalityöntekijää koskeva velvoite rajautuu erityistä tukea tarvitsevaan lapseen tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevään työntekijään. Muiden asiakkaiden osalta oikeus sosiaalityöntekijään jää epäsuoraksi ja riippuu siitä, miten sosiaalityöntekijän erityisiä tehtäviä tulkitaan hyvinvointialueella.

Sääntelyä tulee täsmentää siten, että myös aikuisilla erityistä tukea tarvitsevilla asiakkailla ja muilla monimutkaisissa sosiaalisissa ongelmatilanteissa olevilla asiakkailla on oikeus sosiaalityöntekijän arvioon ja tarvittaessa sosiaalityöntekijään omatyöntekijänä. Sosiaalityöntekijän roolia ei tule rajata ainoastaan erityistä tukea tarvitseviin lapsiin. Sosiaalityön erityinen asiantuntijuus on tarpeen myös silloin, kun asiakkaan tuen tarve on pitkäaikainen, kasautunut, monialainen, oikeusturvaa edellyttävä tai liittyy vakaviin sosiaalisiin riskeihin.

Asiakkaan oikeus sosiaalityöntekijän osaamiseen tulee kirjata lakiin velvoittavammin. Muutoin vaarana on, että sosiaalityöntekijän käyttö jää paikallisen resurssitilanteen ja organisaatiokohtaisen tulkinnan varaan. Tämä heikentää yhdenvertaisuutta, asiakkaan oikeusturvaa ja sosiaalihuollon kykyä vastata kaikkein vaativimpiin tuen tarpeisiin.

Asiakassuunnitelmaa koskevaa ehdotusta tulee täsmentää siten, että asiakassuunnitelma laaditaan lähtökohtaisesti aina, kun tuen tarpeen arvioinnin perusteella asiakas siirtyy sosiaalipalvelujen asiakkaaksi. Asiakassuunnitelma on asiakkaan oikeusturvan, osallisuuden, palvelujen yhteensovittamisen ja työn tavoitteellisuuden väline. Kannatettavaa on, että asiakkaalle ei laadita useita päällekkäisiä suunnitelmia, jos yksi yhteinen suunnitelma vastaa asiakkaan tarpeisiin ja asiakas antaa siihen suostumuksensa. Tämä tukee asiakaslähtöisyyttä ja vähentää päällekkäistä työtä. Samalla tulee varmistaa, ettei suunnitelman laatimisesta muodostu liian harkinnanvaraista. Suunnitelman laatimatta jättäminen tulee perustella ja kirjata erityisesti silloin, kun asiakkaalla on pitkäaikainen, toistuva, monialainen tai useaan tuen tarpeeseen liittyvä palvelutarve.

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus on tarpeellinen ja pääosin kannatettava. Uusi 49 c § tunnistaa sosiaalityöntekijän erityisen osaamisen vaativissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan ammatillista ja eettistä harkintaa, monialaisen työn johtamista, oikeudellista osaamista, tutkimus- ja kokemustiedon soveltamista sekä suojelutarpeen tai vaikean elämäntilanteen arviointia. Tämä vahvistaa sosiaalityön asiantuntijaroolia, asiakkaan oikeusturvaa ja vaativien palvelukokonaisuuksien hallintaa.

Ehdotus ei ole vielä riittävän täsmällinen toimeenpanon kannalta. Suurin riski liittyy siihen, kuka käytännössä arvioi, milloin asiakkaan tilanne on riittävän vaativa sosiaalityöntekijän vastuulle. Kun nykyinen erityisen tuen tarpeen ja sosiaalityöntekijän vastuun välinen suora yhteys puretaan täysikäisten asiakkaiden osalta, hyvinvointialueille jää laaja tulkintavalta. Tämä kasvattaa alueellisten erojen ja asiakkaiden eriarvoisen kohtelun riskiä, etenkin taloudellisesti niukoissa tilanteissa.

Toteuttaminen edellyttää valtakunnallisia kriteerejä, joiden perusteella hyvinvointialueet tunnistavat sosiaalityöntekijän erityisiin tehtäviin kuuluvat asiakkuudet ja asiakastilanteet. Kriteereissä tulee määritellä vähintään vaativa tuen tarpeen arviointi, suojelutarve, monialaisen palvelukokonaisuuden johtaminen, oikeudellisesti vaativa päätöksenteko, pitkäkestoinen tai kasautunut tuen tarve sekä tilanteet, joissa asiakkaan oikeusturva tai asiakasturvallisuus edellyttää sosiaalityöntekijän vastuuta.

Säätely on toteuttamiskelpoinen vain, jos hyvinvointialueilla on riittävästi sosiaalityöntekijöitä, selkeä työnjako sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen välillä sekä toimivat työparityön ja konsultaation rakenteet. Muutoin vaarana on, että vaativia asiakkuuksia siirtyy sosiaaliohjaukseen ilman riittävää sosiaalityön asiantuntemusta. Tämä heikentäisi uudistuksen tavoitetta vahvistaa sosiaalityön roolia vaativissa asiakastilanteissa.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus on tarpeellinen ja periaatteiltaan kannatettava, mutta nykyisessä muodossaan se ei ole riittävän selkeä eikä kaikilta osin toteuttamiskelpoinen. Sosiaalihuollosta vastaavan viranhaltijan tehtävä vahvistaa sosiaalihuollon asemaa hyvinvointialueen johtamisessa ja luo nimetyn vastuutahon sosiaalihuollon lainmukaisuudelle, laadulle, asiakasturvallisuudelle, varautumiselle ja vaikuttavuuden kehittämiselle.

Ehdotusta tulee kuitenkin täsmentää. Esityksessä ei määritellä riittävästi viranhaltijan organisatorista asemaa, toimivaltaa, suhdetta muuhun johtamiseen eikä tehtävän vaatimaa osaamista. Ilman näitä täsmennyksiä tehtävä voi toteutua hyvinvointialueilla eri tavoin ja jäädä osin hallinnolliseksi nimikkeeksi ilman todellista sisältöjohtamisen valtaa.

Tehtävässä ei ole kyse pelkästä lainmukaisuuden seurannasta. Sosiaalihuollosta vastaavan viranhaltijan tulee johtaa myös sosiaalihuollon sisällöllistä kehittämistä, palveluvalikoiman arviointia, menetelmien käyttöönoton arviointia, asiakasturvallisuutta, rakenteellisen sosiaalityön tiedon hyödyntämistä sekä sosiaalihuollon vaikuttavuuden seurantaa. Tämä edellyttää sosiaalityön kelpoisuuden lisäksi tutkimus-, arviointi-, etiikka- ja johtamisosaamista.

Kelpoisuusehtoja tulee vahvistaa erityisesti hyvinvointialue- ja yhteistyöaluetason vaativissa tehtävissä. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalihuollon sisältöohjaus, TKKI-johtaminen, palveluvalikoiman sisällöllinen arviointi, menetelmien vaikuttavuuden arviointi sekä sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen työnjaon ohjaus. Näissä tehtävissä sosiaalityön tohtorin tutkinto tai vastaava tieteellinen osaaminen olisi perusteltu kelpoisuusvaatimus.

Ehdotusta tulee täydentää siten, että viranhaltijan tehtävä, toimivalta, kelpoisuus ja yhteys yliopistolliseen sosiaalityön tutkimukseen määritellään nykyistä tarkemmin. Muuten riskinä on, että vaativaa sosiaalihuollon sisältöohjausta tehdään ilman riittävää tieteellistä, ammatillista ja eettistä arviointiosaamista.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Päätösehdotus on sinänsä tarpeellinen ja kannatettava, mutta sellaisenaan ei ole toteutettavissa. Päällekkäistä työtä tulee välttää ja kirjaamisen sääntelyn keskittäminen asiakastietolakiin helpottaa sen hallintaa ja soveltamista käytännössä. Tulevassa kirjaamisen tueksi on suunniteltu sisältöohjausta ja koulutusta. Vaikka kirjaaminen vie työaika, se on keskeistä sosiaalihuollon toteutumisessa. Sosiaalihuollossa tilanteet voivat olla kompleksisia ja monisyisiä, jolloin kirjaaminen on keskeinen oikeusturvaa vahvistava väline sekä asiakkaalle että työntekijälle. Kirjauksista pitää muutoksista huolimatta olla edelleen luettavissa asiakassuunnitelman toteutuminen työskentelyn muodossa. Sosiaalihuollon työntekijöiden vaihtuessa, kirjaukset tukevat työn jatkuvuutta henkilöstömuutoksista huolimatta.

Sosiaalihuollon kirjaaminen on keskeinen oikeusturvan kannalta ja liittyy virkavastuulla tehtävään työhön. Asiakkaat ovat tietoisia oikeuksistaan ja hakevat oikeusturvaa. Kirjaamisen keventämiseen liittyy ongelma tehdyn työn todentamiseen. Kirjaaminen sosiaalihuollossa tuottaa asiakkaalle oikeusturvaa tekemällä palveluprosessin läpinäkyväksi, johdonmukaiseksi ja jäljitettäväksi. Asiakasasiakirjoihin kirjatut tiedot osoittavat, mihin arvioihin, päätöksiin ja toimenpiteisiin palvelu perustuu, ja mahdollistavat asiakkaan oikeuden saada tietoa itseään koskevista asioista sekä hakea muutosta päätöksiin. Huolellinen kirjaaminen tukee yhdenvertaista kohtelua, palvelujen jatkuvuutta ja hyvän hallinnon periaatteiden toteutumista.

Työntekijälle kirjaaminen on keskeinen oikeusturvan väline, koska se dokumentoi ammatillisen toiminnan, harkinnan ja vastuun. Asialliset ja ajantasaiset kirjaukset osoittavat, mitä on tehty, millä perusteilla ja voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti, ja suojaavat työntekijää jälkikäteisiltä epäselvyyksiltä, muistutuksilta tai kanteluilta. Samalla kirjaaminen tukee työn johtamista, yhteistyötä ja työntekijän ammatillista identiteettiä osana vastuullista sosiaalihuollon toimintaa.

Hyvä ja laadukas kirjaaminen on tärkeä osa asiakastyötä mutta myös tiedolla johtamisen osuutta. Sen keventäminen antaa liikaa harkintaa ammattilaiselle ja työntekijän resurssi- ja kiirepaineissa kirjaaminen voi jäädä. Tarvitaan selkeät määräykset rakenteiseen kirjaamiseen, jotta myös tiedolla johtaminen sosiaalihuollossa kehittyy ja olisi yhdenmukaista ja vertailukelpoista tulevaisuudessa. Lisäksi kirjaamisen kehittämiseen on tehty vuosikausien työ ja sosmetalomakkeet ovat nyt käyttöönnotossa hyvinvointialueiden uusiessa asiakastietojärjestelmiään.

Tietojärjestelmien uudistaminen, päivittäminen ja asiakasasiakirjarakenteiden muutokset ovat kalliita toteuttaa. Hyvinvointialueet ovat juuri tehneet isoja miljoonaluokan hankintoja saadakseen sosiaalihuoltoon rakenteisen kirjaamisen Kanta-yhteensopivalla tietojärjestelmällä. Tietojärjestelmätoimittajien päivitysten hinnat ovat useita satoja tuhansia euroja, isot päivitykset jopa lähellä miljoona euroa. Lisäksi uusi tapa kirjata/tilastoida/raportoida tulee ohjeistaa työntekijöille, mikä vaatii oman henkilöresurssinsa hyvinvointialueilta.

Mikäli asiakirjarakenteita muutetaan lainsäädännön johdosta, tulee kustannusten säästöistä vähentää/huomioida/kompensoida hyvinvointialueille aiheutuvat ylimääräiset kustannukset tietojärjestelmistä johtuen. Toisaalta tulisi huomioida enemmän sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten palvelujen kirjaamisen sujuvoittamista, tiedon tallentamista ja yhteistä tiedon käyttöä esim. iäkkäiden, päihde- ja mielenterveys ja vammaisten henkilöiden palveluissa ja hoidossa. HE todetaan sivulla 123: "Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2024 teettämän selvityksen 147 perusteella sosiaalihuollon ammattihenkilöt käyttävät kirjaamiseen keskimäärin 2 tuntia ja 38 minuuttia päivittäin. Sosiaalityöntekijät käyttävät kirjaamiseen 3 tuntia ja 13 minuuttia ja sosiaaliohjaajat 3 tuntia ja 8 minuuttia. Molempien ammattiryhmien osalta palvelutarpeen arviot sekä asiakassuunnitelmat vievät asiakastyön ohella eniten aikaa." Hyvinvointialueet ovat uusineet asiakastietojärjestelmiään, mutta eivät ole ottaneet käyttöön asiakastietojärjestelmien omia puheen tunnistamisen työkaluja, joita asiakastietojärjestelmiin on jo saatavissa. Pahimmillaan HVA:t kilpailuttavat asiakastietojärjestelmistä ulkopuolisia puheen tunnistamisen työkaluja, jotka ei ole integroitu asiakastietojärjestelmiin.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Muutos kohdistuu ankarimmin pienituloisiin asiakkaisiin, joilla henkilökohtaisiin menoihin jäävä rahamäärä on jo ennestään vähäinen. Erityisesti vaikutuksen näkyvät elämänmittaisissa palveluissa ja/tai työikäisten palveluissa. Asiakkaat ovat hyvin pienituloisia, eikä enimmäismäärän korottaminen tuo hyvinvointialueille juurikaan lisätuloja. Asiakasmaksut ovat jo nyt suurimmalta osin maksimissaan. Maksujen alentaminen vie työntekijäresurssia ja ohjaa asiakkaita turhaan toimeentulotuen asiakkaiksi. Potilasasiavastaavan huomioissa vuodelta 2025 on noussut aiempaa enemmän esille kohtuuttomat asiakasmaksut. Asiakkaat ovat joutuneet hakemaan toimeentulotukea tai priorisoimaan lääkemenojen ja muiden menojen välillä.

Esitetty korotus nostaisi pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen ja laitoshoidon asiakasmaksun enimmäismäärää 85 prosentista 87,5 prosenttiin asiakkaan tuloista. Tämä merkitsee, että asiakkaan omaan käyttöön jäävä osuus pienenesi 15 prosentista 12,5 prosenttiin. Käyttövara vähenisi siten 2,5 prosenttiyksikköä eli 16,7 prosenttia nykyiseen käyttövaraan verrattuna.

Käyttövaran pienentyminen samanaikaisesti elinkustannusten kasvun kanssa heikentää asiakkaiden mahdollisuuksia selviytyä henkilökohtaisista menoista ja ylläpitää osallisuuttaan. Ehdotuksen vaikutukset asiakkaiden arkeen ja osallisuuteen tulisi arvioida huolellisesti. On tärkeää varmistaa, että asiakasmaksujen taso ei muodostu kohtuuttomaksi eikä vaaranna asiakkaan ihmisarvoisen elämän edellytyksiä.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

Sosiaalisen kuntoutuksen lakkauttaminen erillisenä palveluna heikentää kaikkein haavoittuvimpien aikuisten oikeusturvaa

Esityksessä ehdotetaan sosiaalihuoltolain 17 §:n kumoamista sellaisenaan ja sosiaalisen kuntoutuksen korvaamista uudella "työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen" palvelulla. Pidämme tätä rakenteellista muutosta ongelmallisena useammasta syystä.

Nykyinen sosiaalinen kuntoutus on kohderyhmältään avoin: palvelu on suunnattu kaikille henkilöille, joilla on sosiaalisen toimintakyvyn tuen tarvetta, riippumatta heidän suhteestaan työmarkkinoihin. Uusi 17 § rajaa palvelun nimenomaisesti "vaikeasti työllistyville tai työvoiman ulkopuolella oleville työikäisille henkilöille" ja asettaa palvelun viimesijaiseksi suhteessa työvoimaviranomaisen palveluihin. Tämä on periaatteellinen muutos: sosiaalinen kuntoutus on jatkossa ennen kaikkea työllistymistä tukeva väline, ei itsenäinen sosiaalipalvelu. Henkilöille, joille työllistyminen ei ole realistinen tai ajankohtainen tavoite, kuten vakavasti mielenterveys- tai päihdeongelmista toipuville, joiden kuntoutustarve on pitkäkestoinen ja ensisijaisesti arki- ja toimintakyvyn tasolla, palvelun tarkoituksenmukaisuus ja saatavuus voivat käytännössä kaventua, vaikka esitys muodollisesti mainitsee myös ei-työllistymiseen tähtäävän osallisuuden.

E erityisen ongelmallista on palvelun viimesijaisuuden korostaminen. Esityksen mukaan palvelu on tarkoitettu niille, joiden tuen tarpeeseen "ei voida ensisijaisesti vastata työvoimaviranomaisen palveluiden, kuntoutuspalveluiden tai kotoutumispalveluiden avulla." Tämä tarkoittaa käytännössä, että sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa oleva henkilö voidaan ohjata kiertämään ensin muita palvelujärjestelmiä, ennen kuin oikeus sosiaalihuollon tukeen syntyy. Kuitenkin juuri sosiaalisessa kuntoutuksessa olevat asiakkaat kuten pitkäaikaistyöttömät, mielenterveyskuntoutujat, päihdekuntoutujat ovat usein niitä, joilla on kaikkein vaikein pääsy muihin palveluihin ja heikoimmat resurssit navigoida moniportaaisessa järjestelmässä. Viimesijaisuuden kirjaaminen lakiin luo riskin siitä, että kunnollinen tuki viivästyy tai jää saamatta juuri siksi, että palvelun saamiseksi edellytetään ensin epäonnistumista muualla.

Esitys myös lakkauttaa nykyisen sosiaalisen kuntoutuksen erillisen lainsäädännöllisen aseman ilman, että siirtymästä on esitetty kattavaa arviota. STM:n keväällä 2025 tekemän kyselyn mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa oli noin 7 400 asiakasta, ja palvelua on pidetty ylläpitävänä keinona ehkäistä raskaampaa tukea kuten asumispalveluja tai osastojaksoja. Esityksessä ei kuitenkaan arvioida, mitä tapahtuu näille asiakkaille siirtymävaiheessa, eikä siinä aseteta hyvinvointialueille velvoitetta varmistaa palvelun jatkuvuus. Tämä on merkittävä puute erityisesti siksi, että

nykyinenkin sosiaalinen kuntoutus on toteutunut epätasaisesti alueittain ja nyt rakenneuudistus tehdään vielä väljemmin normein.

Esitämme, että sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen ja sen erillisen sääntelypohjan säilyttämistä harkitaan uudelleen rinnakkain uuden työikäisten palvelun kanssa, tai että uuden 17 §:n kohderyhmämäärittely avataan kattamaan myös ne henkilöt, joiden ensisijainen tavoite on arki- ja sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen ilman työllistymisodotusta. Lisäksi siirtymäsäännöksiin on lisättävä hyvinvointialueita velvoittava seuranta nykyisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden palvelujen jatkuvuudesta.

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnos ei anna kaikilta osin riittävää eikä tasapainoista kuvaa lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista. Esitys kuvaa melko selkeästi valtiontalouteen, hyvinvointialueiden rahoitukseen ja asiakasmaksutuloihin kohdistuvat laskennalliset vaikutukset. Taloudellinen kokonaiskuva rakentuu kuitenkin vahvasti säästöjen ja hallinnollisen työn keventämisen varaan.

Esitys antaa kuvan, että sosiaalihuollon prosessien keventäminen, kirjaamisveloitteiden vähentäminen, palvelutarpeen arvioinnin muuttaminen ja hallintopäätöksistä luopuminen tuottavat suoria säästöjä. Arvio jää tältä osin kapeaksi. Sosiaalihuollon arviointi, suunnittelu, dokumentointi ja päätöksenteko ovat myös asiakkaan oikeusturvan, palvelujen yhteensovittamisen, ammatillisen vastuunjaon ja tiedolla johtamisen rakenteita. Niiden keventäminen voi vähentää osaa työvaiheista, mutta se voi myös lisätä epäselvyyttä, myöhempää korjaavaa työtä ja alueellista vaihtelua.

Taloudellisten vaikutusten arvioinnissa tulisi kuvata tarkemmin toimeenpanon kustannukset, tietojärjestelmämuutokset, henkilöstön koulutus, kirjaamiskäytäntöjen muutokset ja kansallisen ohjauksen tarve. Hyvinvointialueiden lähtötilanteet eroavat toisistaan, minkä vuoksi samat muutokset eivät tuota samanlaisia säästöjä kaikilla alueilla.

Asiakasmaksujen osalta esitys tunnistaa maksutulojen kasvun ja osin myös asiakkaisiin kohdistuvat riskit. Arvio ei silti riittävästi kuvaa pienituloisten, ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden ja paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden kokonaisrasitusta. Maksujen korotuksia tulisi arvioida yhdessä lääkekulujen, asumismenojen, kuljetusten, ateriapalvelujen ja muiden välttämättömien menojen kanssa.

Kokonaisuutena esitysluonnos antaa taloudellisista vaikutuksista kuvan, jossa säästövaikutukset näyttäytyvät varsin varmoina, mutta toimeenpanon kustannukset, alueelliset erot, kasautuvat asiakasvaikutukset ja pitkän aikavälin palvelutarpeen kasvu jäävät liian vähälle huomiolle.

Vaikutusarviointia tulee täydentää erityisesti hyvinvointialueiden käytännön toteutettavuuden, asiakkaiden maksukyvyyn, yhdenvertaisuuden ja sosiaalihuollon tiedontuotannon näkökulmista.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnos antaa lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista osittain oikean, mutta ei riittävän kattavaa kuvaa. Vaikutusarvioinnissa tunnistetaan useita olennaisia vaikutusalueita, erityisesti perus- ja ihmisoikeudet, lapset, vammaiset henkilöt, yhdenvertaisuus, kielelliset oikeudet sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asema. Myös kumuloituvien vaikutusten riski tunnistetaan.

Arviointi jää silti liian yleiselle tasolle. Esitysluonnos ei riittävästi kuvaa, miten asiakasmaksujen korotukset, sosiaalihuollon prosessisääntelyn keventäminen, hallintopäätösten vähentäminen, kirjaamisvelvoitteiden muutokset ja hyvinvointialueiden rahoituspaineet yhdessä vaikuttavat asiakkaiden oikeusturvaan, yhdenvertaisuuteen, palvelujen saatavuuteen ja sosiaalityön vaikuttavuuteen.

Yhteisvaikutusten arviointia tulee täydentää erityisesti paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden, pienituloisten, lapsiperheiden, vammaisten henkilöiden, ikääntyneiden ja työikäisten palveluja tarvitsevien näkökulmasta. Arvioinnissa tulee kuvata myös toimeenpanon edellytykset, rakenteisen kirjaamisen vähimmäistaso sekä valtakunnallisen ohjauksen tarve. Näin vaikutusarvio antaisi realistisemmän kuvan uudistuksen seurauksista asiakkaille, työntekijöille ja hyvinvointialueille.

Sundqvist Marja-Riitta
Pohjois-Suomen yhteistyöalueen sosiaalialan osaamiskeskus